

СВОЕ И ЧУЖДО В БЪЛГАРСКИТЕ ФАМИЛНИ ИМЕНА

БОРИС ПАРАШКЕВОВ

СУ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

boris_par@mail.bg

NATIVE AND FOREIGN BULGARIAN SURNAMES – SIDE BY SIDE

BORIS PARASHKEVOV

SOFIA UNIVERSITY „ST. KLIMENT OHRIDSKI“

boris_par@mail.bg

A large number of Bulgarian surnames have Turkish, Greek, Romanian, or other origin. The article focuses on those of them that have Bulgarian semantic correspondences due to analogous derivation or loan translation. Several models are discussed: names of animals, plants, and various human qualities, mostly based on nicknames. Most numerous are the occupational surnames such as *Jager* (a Dutch name meaning *hunter*) and *Hunter*, or *Potier* and *Potter* (both from the root of *pot*) in English. Revealing such correspondences in surnames makes it possible to establish the synonymy between them as well as the thematic fields of life in which it occurs.

Keywords: anthroponyms, etymology, semantic reference

В българския политически дискурс понякога се вплита прозвището *Сокола*. Постепенно стана общоизвестно, че с него употребяващите го визират политика Ахмед Доган. Проумяването на връзката между прозвището и името предполага минимална осведоменост на сънародниците ни, че на турски *doğan* означава сокол. Следователно в разисквания случай няма тривиална метафора (пренос на качество по сходство), а елементарен превод на *Доган* със *Сокола*, тоест свеждане на турското нарицателно до българското му съответствие, а не до функцията му на фамилно име. Защото, реално погледнато, на равнище фамилни имена корелацията би трябвало да бъде *Доган/Доганов – Соколов*. Впрочем в маркирания си вид фамилните имена също могат да послужат за образуване на прозвища: *Доганов* → *Догана*; *Соколов* → *Сокола*.

Целта на този кратък екскурс беше да доведе до заключението, че в българския език има фамилни имена като *Доганов – Соколов*, които от семантично гледище се оказват своеобразни синоними, а от ономастично – антропонимни референти. Това ще рече, че по принцип те са етимологич-

но различни, но еднакви в семантично и функционално отношение. На тези обстоятелства обръща внимание и авторът на съкровищницата на българските лични и фамилни имена Ст. Илчев (Илчев/Pchev 1969). В Увода към своя речник той отбелязва вторичността на фамилните имена, оформили се главно през XIX в. до голяма степен от лични имена. Успоредно с това разисква предимството на тяхната словообразователна маркираност (за разлика от практиката в езици като френския, валидна впрочем и за турския, срв. *Доган* покрай бълг. *Доганов*), но също така някои недостатъци като високата честотност на едни и същи имена (*Иванов, Петров, Димитров*, между другото, характерно явление и за скандинавските езици със стотиците техни фамилии *Андерсен/Андершон, Нилсен*) и извънредно големия брой турски корени (*Абаджиев, Авджиев, Айналиеви, Айранджиеви* и т.н.).

До Освобождението владението на турския език е било благоприятно обстоятелство базираните на турцизми фамилни имена да бъдат понятни за българите. Впоследствие лексиката, а и топонимията ни постепенно са се освобождавали от наслоения се чужд елемент, докато в антропонимията турските прякори и фамилни имена са оставали почти непокътнати. Независимо че междуременно се е извършвало частично побългаряване (*Бакърджиев* → *Медникаров, Сахатчиев* → *Часовникаров, Терзиев* → *Шивачев/Шиваров*), за съвременника ни те в по-голямата си част остават неразбираеми. Впрочем в много случаи това според Ст. Илчев дори е за добро, понеже много прякори фактически отразяват отрицателни качества или телесни недостатъци, срв. *Бербатов* (към диал. *бербат* ‘съсипан, мръсен’ от перс.-тур. *berbat*) (Илчев/Pchev 1969: 35, 72).

В корпуса на Речника авторът се е постарал да посочи реалната или хипотетичната семантична мотивировка на повечето обхванати имена. От привежданата етимологична справка се установява, че примерно в *Терзиев* се крие остарялото нарицателно *терзия* ‘шивач’ (тур. *terzi*), откъдето косвено може да се заключи, че на *Терзиев* семантично отговарят домашните фамилни имена *Шивачев/Шиваров*. Концепцията на неговия речник обаче не предвижда начин, по който да се удостовери, че да речем, синонимията при разнородните по произход нарицателни *балта* – *брадва* – *наджак* – *секира* – *топор* се отразява по един или друг начин във фамилните имена *Балтов/Балтаджиев* – *Брадварев/Брадваров* – *Наджаков* – *Секиранов/Секиранов* – *Топоров* и ги прави също семасиологично съпринадлежни. В отделни случаи все пак се срещат пояснения като *Богдан* ‘даден от Бога’, отговаря на гръцко *Теодосий* или препратки като тази под *Паткаджиев*: ... срв. *Касчиев, Патарев*.

Успоредяването на значителен брой немски и български имена в аналогичен план вече имах възможност да изложа публично (вж. Парашкевов/Parashkevov 2015: 25–32; Парашкевов/Parashkevov 2016: 323–331). Подобна неголяма група от английски и български фамилни имена предстои да бъде представена в съобщение за сп. „Българска реч“ (2017/3). Те са под-

разделени на: а) англицизми с германски произход и техните български референти: **Бейкър** (*Baker*) – Пекарев; **Голдсмит** (*Goldsmith*) – Златаров; **Кътлър** (*Cutler*) – Ножаров; **Потър** (*Potter*) – Грънчаров; **Смит** (*Smith*) – Ковачев; **Уагнър** (*Wagner*) – Коларов/Каруцаров; **Уивър** (*Weaver*) – Тъкачев; **Фишър** (*Fisher*) – Рибаров; **Хънтър** (*Hunter*) – Ловджиев; **Шепърд** (*Sheppard*) – Овчаров, и б) англицизми с латинска основа, но проникнали като фамилни със старофренско посредничество: **Баучер** (*Bourchier*)/**Бучър** (*Butcher*) – Месаров/Касабов; **Карпънтър** (*Carpenter*) – Дърводелски; **Картър** (*Carter*) – Коларов; **Купър** (*Cooper*) – Бъчваров/Кацаров; **Кук** (*Cook*) – Магеров/Ахчиев; **Милър** (*Miller*) – Мелничаров/Воденичаров; **Тейлър** (*Taylor*) – Шивачев/Шиваров; **Фокнър** (*Faulkner*) – Соколаров; **Фулър** (*Fuller*) – Тепавичаров; **Хейуърд** (*Hayward*) – Пъдарев; **Чандлър** (*Chandler*) – Свецаров, **Чосър** (*Chaucer*) – Обуцаров/Кундураджиев.

Ролята на *tercium comparationis* при тяхното съпоставяне играе заложената в името семантика. Мотивът на процедурата е да даде отговор на извечния въпрос: какво означава това име? Чуждите имена разкриват както общности в практиките при формиране на антропонимиконите, така и изненадващо установяване на референтност като при *Потър* и *Грънчаров* или при *Чандлър* и *Свецаров* сред небългарските имена, станали популярни по книжовен път. Значително по-голям би трябвало да бъде интересът към унаследените от българи чужди фамилни имена, които ние често не сме в състояние да осмислим. Етимологичните обяснения са едната възможност за вникване в тяхната семантична обусловеност, но безспорно по-ефикасно е евентуалното посочване на адекватно по съдържание съответствие по възможност в съотношение едно към едно.

Илюстративните примери дотук неслучайно бяха взети от най-многобройната антропонимна група, отразяваща занаята или професията, упражнявана някога от родоначалника на семейството (относно обзора на фамилните имена, свързани със земеделието и животновъдството, вж. Янев, Чобанов/ Yanev, Chobanov 2005). Същевременно тя е свидетелство за това, че поминъкът е бил най-чест мотив при избора на фамилни имена. Проблемите при осмисляне на означенията за професия, получени от турски или гръцки нарицателни, могат да се очертаят по следния начин. При едни от тях се съдържа указание за майстора или продавача на артикули от ориенталския бит: *Абаджиев*, *Бозаджиев*, *Гайтанджиев*, *Калтакчиев*, *Самарджиев*/*Семерджиев*, *Халваджиев*, *Юрганджиев*. При тях структурата и семантиката са прозрачни, а спецификата им като сигнификанти изключва очакването за образуване или откриване на техни референти с българска база.

Други нито са разбираеми, нито имат реални българоезични съответствия, например *Бератов*, *Билдирев*, *Тюфекчиев*, които Ст. Илчев извежда съответно от тур. *berat* ‘султанска грамота’, *bildir* ‘вестител, осведомител’, *tüfekçi* ‘оръжейник’. Прави впечатление, че дори за *Кадиев*/*Кадийски* (към остар. *кадия* от тур. *kadı* ‘съдия’) не е регистриран семантичен референт **Съдиев*/**Съдийски* (срв. нем. *Richter*, англ. *Judge*). Очевидно готварството

също не е било обществено значим занаят, защото наред с *Ахчиев/Ахчийски* (от тур. *aḥçı* ‘готвач’) стои *Магеров/Магерски* (от гръц. *μάγερος* ‘(ма-настирски) готвач’) в противовес на наличните им съответствия в чужди езици (англ. *Cook*, нем. *Koch*, рус. *Поваров*). В тройката чуждоезикови имена *Шейтанов – Чортов – Дявол/Дяволски* ролята на домашен референт се изпълнява от напълно асимилирания гръцки апелатив *дявол* в третата съставка.

На трето място е групата, върху която се фокусира настоящият анализ, а именно десетките имена, функциониращи като антропонимни синоними. Във връзка с тяхната поява известна релевантност придобива въпросът дали при българското съответствие става дума за калка на чужда онимна структура с цел да бъде осмислена, или за автономни производни от кореспондиращи си нарицателни. Сигурно е прав Ст. Илчев, обявявайки рядкото име *Стъкларов* за превод на *Джамджиев*, но освен него е редно да се добави още един потенциален прототип – *Сърчаджиев*, тоест домашна словообразователна база *стъкло* за чуждите *джам* (тур. *sat*) и *сърча* (тур. *siḡca*). Словообразователна адаптация се наблюдава при *Сапунаров* вм. *Сапунджиев* (тур. *sabıncı*).

Ако се абстрахираме от дилемата целенасочено побългаряване или словообразователно съвпадение и ако засега си спестим посочването на приведените в речника на Ст. Илчев и в други справочници етимони на чуждите имена, в подбран вид обилието от примери за въпросната синонимност на чуждо и домашно име в сферата на професионализмите би изглеждало така:

<i>Авджиев – Ловджиев</i>	<i>Джандарски – Стражаров</i>
<i>Агаджиев – Дърваров</i>	<i>Доганджиев – Соколаров</i>
<i>Айдаров/Айджиев – Мечкаров</i>	<i>Дограмаджиев – Дърводелски</i>
<i>Арабаджиев – Коларов/Каруцаров</i>	<i>Домузчиев – Свиначаров</i>
<i>Аскеров – Войников/Войнов</i>	<i>Дюлгерев – Зидаров/Градев</i>
<i>Базиргянов – Търговски</i>	<i>Екимджиев – Сеячев</i>
<i>Бакрачев – Котларов</i>	<i>Ешекчиев – Магаретаров</i>
<i>Бакърджиев – Медникаров</i>	<i>Кабакчиев – Тикваров</i>
<i>Балджиев – Медаров</i>	<i>Казанджиев – Котларов</i>
<i>Балъкчиев – Рибаров</i>	<i>Казасов – Копринаров/Свиларов</i>
<i>Бахчеванов – Градинаров</i>	<i>Капралов/Капралски – Козарев</i>
<i>Ботушаров – Чизмаров</i>	<i>Капуджиев – Вратаров</i>
<i>Брънзалов – Сиренаров</i>	<i>Касабов – Месаров/Месарски</i>
<i>Бунарджиев – Кладенчаров</i>	<i>Касчиев – Гъсаров/Гъсарски</i>
<i>Бучакчиев – Ножаров</i>	<i>Кечеджиев – Козарев/Козаров</i>
<i>Гавазов – Пазачев</i>	<i>Киречев – Варджиев</i>
<i>Деведжиев – Камиларов</i>	<i>Кованджиев – Пчеларов</i>
<i>Демирджиев – Железаров</i>	<i>Коенджиев – Овчаров</i>
<i>Дерменджиев – Воденичаров</i>	<i>Кундураджиев – Обущаров</i>
<i>Джамджиев – Стъкларов</i>	<i>Куюмджиев – Златаров</i>
<i>Кьопекчиев – Кучкаров</i>	<i>Табакков – Кожаров</i>

<i>Кюмюрджиев – Въглищаров</i>	<i>Таракчиев – Гребенаров</i>
<i>Кюркчиев – Кожухаров</i>	<i>Таукчиев – Кокошаров/Кокошкарров</i>
<i>Малджиев – Иманярски</i>	<i>Таишчиев – Каменаров</i>
<i>Мандаджиев – Биволаров</i>	<i>Текнеджиев – Коритаров</i>
<i>Марангозов – Резбаров</i>	<i>Терзиев – Шивачев/Шиваров</i>
<i>Механджиев – Кръчмаров</i>	<i>Тилкеджиев – Лисичаров/Лисичарски</i>
<i>Мутафов/ Мутафчиев – Козинаров</i>	<i>Туджаров – Търговски</i>
<i>Низамов – Войников/ Войнов</i>	<i>Тузларов – Соларов</i>
<i>Орманджиев – Лесничеев</i>	<i>Унджиев – Брашнаров</i>
<i>Пейнирджиев – Сиренаров</i>	<i>Фучеджиев – Бъчваров/Кацаров</i>
<i>Пименов – Пастиров/Пастирков</i>	<i>Халачев/ Халаджов – Дръндаров</i>
<i>Пиринчиев – Оризаров</i>	<i>Хекимов – Лекарски</i>
<i>Портаров/ Порталски – Вратаров</i>	<i>Цанкаров – Кундураджиев</i>
<i>Сарачев – Седларов</i>	<i>Чифчиев – Земеделски</i>
<i>Сахатчиев – Часовникаров</i>	<i>Чичекчиев – Цветаров</i>
<i>Сеизов – Коняров/Конярски</i>	<i>Чобанов – Пастиров/Овчаров</i>
<i>Сепетчиев – Кошничаров</i>	<i>Чомлекчиев – Грънчаров</i>
<i>Серкеджиев – Оцетаров/Оцедаров</i>	<i>Шарапчиев – Винаров</i>
<i>Суванджиев – Лукаров/Лукарски</i>	<i>Шнайдеров – Шивачев/Шиваров</i>
<i>Сърчаджиев – Стъкларов</i>	<i>Язаджиев – Писарев/Писарски</i>

Ако се изхожда от дейността и мястото на нейното извършване, а не от семантично неадекватната лексикална двойка *фурна* и *хляб*, към тази група би трябвало да се добави и релацията *Фурнаджиев – Хлебаров – Пекарев*. Двойкост Ст. Илчев допуска относно оформлението на *Екимджиев*: диал. **екимджия*: а) от тур. *ekinci* ‘сеяч, земеделец’; б) видоизменено от *хекимин* ‘лекар’, вж. *Хекимов*. Наличие на синонимия сред самите чуждици се наблюдава при *Аскеров – Низамов, Ботушаров – Чизмаров, Коенджиев – Чобанов, Капралов – Кечеджиев, Капуджиев – Портаров/Портарски/Порталски, Кундураджиев – Цанкаров, Терзиев – Шнайдеров*; без домашни съответствия са *Бояджиев – Вапцаров, Зографов – Молеров*. Вариативност (и то също без домашен референт) показват *Кантарашев/Кандарашев – Кантарджиев* (тур.-араб. *kantar* ‘кантар’ от лат. *centenarium*, ср.р. на прилагателното *centenarius* ‘съдържащ или съставен от сто...’), *Семерджиев/Самарджиев* (гръц. *σαμάρι* ‘самар’). Фактът, че в примерния списък и сред коментиранияте допълнения има само четири имена с гръцка и четири с румънска база (*Вапцаров, Зографов, Самарджиев, Цанкаров*, респ. *Ботушаров, Брънзалов, Капралов, Кантарашев*), идва да потвърди още веднъж, че сред българските фамилни имена, които отразяват занимания, давали някога препитание, преобладаващ дял имат турцизмите.

Най-естествен източник на фамилни имена все пак са личните. Те ги предхождат и в даден момент, снабдени със съответно окончание, при второ или трето поколение на едно семейство могат да поемат тяхната функция. В исторически план Ст. Илчев подразделя българските народни имена на „две големи групи, между които не винаги се долавя ясна граница –

пожелателни и защитни“ (Илчев/Ichev 1969: 11). Днес при кръщаване даваното име едва ли следва някогашните формули „да бъде като...“ или „да не бъде застрашен от...“, но станалите вече традиционни имена лесно се групират тематично като фамилни. И тъй като номинативната практика, както бе показано в началото, се оказва до немалка степен универсална, при оглеждане на именните корпуси отново могат да се разкрият семантично съпринадлежащи чужди и домашни бази, ориентирани в завоалираното значение на имената. Към тях, естествено, се прибавят и прозвищата, придобити от членове на семейството или рода и пренесени върху техните потомци.

Връщайки се към илюстративния пример в началото на настоящото изложение, тематично може да се оформи група от още фамилни имена, основани върху имената на птици и животни, първоначално със заклинателна функция, но нередко и под формата на прякори:

<i>Агачкаканов – Кълвачев</i>	<i>Капров – Козов</i>
<i>Айгъров – Жребев/Жрепцов</i>	<i>Караджов – Сърнев</i>
<i>Асланов – Лъвов/ Левов</i>	<i>Каранджов – Мравков</i>
<i>Атмаджов – Ястребов/Пиляков</i>	<i>Карталов – Орлов/Орловски</i>
<i>Байкушев – Кукумявков</i>	<i>Кокошев – Петелев/Петлешков</i>
<i>Балъков – Рибов/Рибчев</i>	<i>Кочев – Овнев</i>
<i>Барзев/ Барзов – Щърков/Щъркелов</i>	<i>Курдов/ Куртев – Вълков/Вуков</i>
<i>Бонгалов – Бръмбаров</i>	<i>Маймунков/Маймунски – Шебеков</i>
<i>Бурсуков – Язовски</i>	<i>Сазанов – Шаранов</i>
<i>Бюлбюлев – Славеев/Славейков</i>	<i>Севчев – Врабчев</i>
<i>Гериков – Ястребов</i>	<i>Тауков – Кокошков</i>
<i>Джукелов – Кучев</i>	<i>Таушианов – Зайков/Заяков</i>
<i>Дикранов – Тигров/Тигъров</i>	<i>Тилкиев – Лисицов/Лисички</i>
<i>Доганов – Соколов</i>	<i>Хорозов – Петелев/Петелски</i>
<i>Драков – Змеев/Змейски</i>	<i>Цапов – Козлов/Козловски</i>
<i>Каперски – Козлов</i>	<i>Шахънов – Соколов</i>
<i>Капланов – Тигров/Тигъров</i>	<i>Шошоев – Зайков/Заяков</i>

Разнопосочните семантични данни за изходната чужда дума могат да затруднят еднозначното отнасяне на едно име към дадена база. Ст. Илчев се колебае дали да отнесе *Барзев/Барзов* към диал. *барзав* ‘сивокос’ или към рум. *barză* ‘щърк’. Под *Караджа* същият автор привежда турски прототип *karaca* ‘1. възчерен, мургав; 2. сърна’, което допуска двойко съпоставяне, пораждащо омонимност при чуждия референт: *Караджов*¹ – *Мурджев* и *Караджов*² – *Сърнев*. Н. Ковачев интерпретира умалителното *Севчо* под *Сево*, съкратено от *Севастиян/Севаст*. От своя страна Ст. Илчев отнася *Севчо* към *Сево* с добавката видоизменено от *Севдо*, от *Север* или от *Евсевий*. Тук бе претеглена трета, орнитологична възможност: с оглед на бълг. *Врабчев* е мислимо във фамилното име *Севчев* да се отразява тур. *sevçe* ‘врабче’. Двойката *Сазанов – Шаранов* се състои от турцизъм и прабългаризъм, а *Маймунков/Маймунски* и *Шебеков* – от два турцизма.

Флората също е застъпена във фамилноименната система. Става дума за наименованията на цветя, растения, дървета и техни плодове, които са се превърнали в прозвища или лични имена, а впоследствие и във фамилии:

Армудов – Крушев/Крушов
Асмов – Лозанов/Лозев
Варзанов – Зелков/Зелчев
Джевизов – Орехов
Дувляков – Тиквов
Кабakov – Тиквов

Каваков – Тополов
Каридов – Орехов
Керезов – Черешев
Панджаров – Цвеклов/Цвеклев
Розов – Гюлев/Гюлов
Скордев – Чеснов/Чесновски

Двойката *Бадем*ов – *Мигдал*ов се основава на две чужди бази – турско-персийската *badem* и гръцката *μύδαλο* като означения за вида *Prunus dulcis* и неговия плод. Формално погледнато, фамилното име *Чавдар*ов кореспондира с *Ръж*ов/*Ръж*ев, но това е последица от преосмислянето на персийска заемка в турски. Ст. Илчев и Н. Ковачев изтъкват, че фактически персизмът *çahdar* ‘големец, сановник’ е бил видоизменен, или по-точно приравнен, към турската домашна дума *çavdar* ‘ръж’.

Предназначението на защитните имена е било да предпазват от болест или уязвимост. Затова ги свързвали с пожелание за здраве, хубост, устойчивост, което се изразява чрез прилагателни имена или наименования на метали, минерали, вещества:

Алтън(к)ов – Златев/Златков
Ангаров/ Ангарски – Въгленов
Аргиров – Сребров
Атешев – Огнянов
Булатов – Стоманов/Стоманяков
Гюзелев – Хубанов/Хубев
Гюмюшев/Гюмишев – Сребров
Демирев – Желязов/Желязков
Кехлибарев – Янтарски

Мармаров – Мермерев/Мермерски
Петров – Каменов
Джефалиев – Радов/Радоев
Селимов – Здравков
Серафимов – Огнянов/Пламенов
Сидеров – Желязов/Желязков
Ташиев – Каменов
Чиликов – Стоманов/Стоманяков
Шекеров – Сахаров

Гръц. *μάρμαρον* ‘мрамор’ лежи в основата на гръцко-турската двойка *Мармар*ов – *Мермерев/Мермерски*. В смисъл ‘здрав като стомана’ с турцизмите *Булатов* и *Чиликов* се конкурира *Стоманов/Стоманяков* (тур. *ri-lat, çelik* ‘стомана’ vs. гръц. *στόμφοια* сщ.). Към защитните имена по малоченен предмет Ст. Илчев отнася *Камен* (според Н. Ковачев пожелателно име ‘да бъде с твърд характер’). То при всички случаи кореспондира с гръцкото име *Πέτρος* (по нарицателното *пéτρος* ‘камък, скала’) на евангелския апостол *Петър*, така че съответствия на *Каменов* са както *Петров*, така и неговият арменски референт *Бедросян* (виж по-долу).

Понякога формата може да заблуди и да доведе до неадекватни съпоставки. Така например въз основа на етимологичната дублетност при ед-

наквите по произход нарицателни *шекер* и *захар* (двете от старохиндийската дума *śárkarā* ‘трошляк, пясък; ситна захар’) те като че ли намират общност с фамилните имена *Шекеров* и *Захариев*. В действителност референт на *Шекеров* е руското по форма име *Сахаров* (документирано в Свищов и Търново през 1911 г.), а не *Захариев*, в което е заложено името на библейски пророк, водещо началото си от стевр. *zakariyā* ‘спомнил си Бог’ (Илчев/Иchev 1969: 210; Ковачев/Kovachev 1987: 98).

Главно прозвищен характер имат фамилните имена, означаващи части на човешкото и животинското тяло, физически и умствени качества и недостатъци:

<i>Аксаков – Куцаров</i>	<i>Караджов – Мурджев</i>
<i>Акташев – Белокаменов</i>	<i>Каракашев – Черновеждов</i>
<i>Акъл(л)иев – Умников</i>	<i>Каров – Чернев</i>
<i>Алагъзов – Пъстраков</i>	<i>Кашукеев – Глухов/Глушков</i>
<i>Аладжов – Шарков</i>	<i>Кескинов/Кискинов – Лютаков</i>
<i>Ампов – Гламчов</i>	<i>Кефалов – Главев/Главов</i>
<i>Ахмаков – Гламчов</i>	<i>Коджаманов – Големанов</i>
<i>Балабанов – Едрев</i>	<i>Коджов – Великов</i>
<i>Барбов – Брадев</i>	<i>Куйруков – Опашков</i>
<i>Башев – Главев/Главов</i>	<i>Кърмъзов – Червенков</i>
<i>Беззов – Белев/Белчев</i>	<i>Кърорев/Кърорчев – Слепов/Сляпов</i>
<i>Бодуров – Късев</i>	<i>Кючуков – Малев/Малчев</i>
<i>Бойнузов – Рогов/Роглев/Рогачев</i>	<i>Муцев – Немов</i>
<i>Боюклиев/Буюклиев – Мустаков</i>	<i>Павлов – Малчев</i>
<i>Гаров/Гаровски – Чернев</i>	<i>Сакалиев/Сакалов – Брадев</i>
<i>Гройс – Едрев/Големанов</i>	<i>Сариев – Жълтов/Жътов</i>
<i>Гюлмезов – Мусев</i>	<i>Сертев – Лютаков/Строгов</i>
<i>Делиев/Делийски – Луднев</i>	<i>Солаков – Леваков/Левашки</i>
<i>Дишлиев – Зъбов/Зъблъв</i>	<i>Таслаков – Лисев/Лисов</i>
<i>Зулямов – Беднев/Бедников</i>	<i>Топалов – Куцаров</i>
<i>Каварджиков – Кърдрев</i>	<i>Узунов – Дългов/Дългучев</i>
<i>Камбуров – Гърбов/Гръбчев</i>	<i>Факиров/Фукаров – Сироманов</i>
<i>Каназирев/Каназирски – Ведев</i>	<i>Чабуклийски – Бързаков</i>
<i>Кап(а)съзов – Безделников</i>	<i>Шемелеков – Бърборков</i>
<i>Карабашев – Черноглавов</i>	<i>Шшиманов – Дебелянов</i>
<i>Карагъзов – Чернооков</i>	<i>Янгъзов – Ведев</i>

Като съответствие на *Ангъозест* и *Каназирев* името *Ведев* отразява диал. *вед* ‘кривоглед’. Светият апостол *Павел* носи гръцко-латинско име (лат. *paulus* ‘малък’) вместо изконното староеврейско *Саул/Шаул* ‘измоления’ (израз на благодарност за раждането на дете). Името *Кашукеев* е от цигански произход, а *Гройс* – от ашкеназки немски (идиш) и е идентично с немското прилагателно *groß* ‘голям’ в *Große* = *Едрев/Великов/Големанов*. *Факиров* и *Фукаров* застъпват съответно ед.ч. *faqīr* и мн.ч. *fiqāra* ‘беден; бедняк’ на арабския прототип. Детерминантите *Дели-* ‘лудо-’ и *Кара-*

‘черно-’ в турски композиции се свързват и с десетки домашни имена: *Делиганев, Делистоянов, Каразлатев, Караминчев*, срв. и *Караколев*, полукалкирано с *Черноколев*. Освен в синонимната двойка *Коджабашев – Коджакефалов* по същия начин функционира и *Коджа- ‘едро-’*: *Коджаандреев, Коджавасилев, Коджаиванов*.

Предприетото дотук групиране на кореспондиращи си чужди и домашни имена в българския антропонимикон цели да изясни някои критерии, обуславящи тяхното симетрично възникване. За неизбежното съществуване на асиметрия свидетелстват стотиците семантично пояснени имена в речниците на Ст. Илчев и Й. Заимов (у него с пояснително-препоръчителни образци), за които липсва адекватно съответствие в български, като *Бурназов ‘горделив’, Капнилов ‘страстен пушач’, Касъров ‘безплоден, бездетен’, Явашев ‘бавен, спокоен’, Яранов ‘приятели, другари’*. Не би било пресилено, ако се каже, че прозвищата, личните, а оттам и фамилните имена обхващат обширен диапазон от лексиката на българския език. Ето още няколко примера в рамките на дискутираната тема, които достатъчно красноречиво илюстрират разнообразните области на живота, застъпени в антропонимикона:

Адамов – Човеков/Чиляков

Аламанов – Немски/Немцов

Амуджев – Чичовски

Бабаев – Татев/Тетев

Байрамов – Празников

Денизов – Морски

Ексеров – Гвоздев/Гвоздеев

Ефендиев – Господинов

Зенгинов – Богатев/Богатов

Караденизов – Черноморски

Кардашев – Братков/Братанов

Кирияков – Господинов

Кювлиев – Селски/Селяков

Миразчийски – Наследников

Пионов/Пиронков – Гвоздев/Гвоздеев

Увалиев – Полянов

Урумов – Гърков

Фратев – Братков/Братанов

Царанов – Селски/Селяков

Челебиев – Господинов

Чивиев – Гвоздев/Гвоздеев

Чифудов – Еврейски

Чомлеков – Гърнев

Чуколов – Пискулев

Ябанджиев – Люцканов/Странски

Ялдъзов – Звездев

Двойката *Чуколов – Пискулев* се основава на две равнозначни чужди бази: рум. *ciucure* и тур. *püşkül*.

Сред приведените дотук имена фигурираха *Кирияков, Павлов, Петров*, които еднозначно се схващат като производни от личните *Кирияк, Павел, Петър*. Заедно с *Ангел, Анастас, Атанас, Васил, Георги, Димитър, Йордан, Николай* те са проникнали по религиозен път от гръцки агиографски имена редом със староеврейското *Йоан/Иван*. Характерното за тях е, че са напълно вградени в домашния антропонимикон, развили са многобройни умалителни и гальовни форми и се използват както като лични, така и като фамилни имена. Някои все пак са били калкирани, например женските имена *Агатия/Севда – Любов, Анастасия – Възкресия, Евгения – Благородна, Елевтерия – Свобода, Елтида – Надежда*. В отличие от тях преводните

мъжки имена (с отделни изключения като *Добровест* срещу *Евангел/Вангел*) са пригодни за образуване на фамилни имена и по този начин оформят двойки, подобни на разискваните по-горе. При тях референтността също отдавна не се осъзнава, срв. *Игнатев/Игнатов – Огнянов, Сотиров – Спасов, Ставрев – Кръстев, Теодоров/Тодоров – Божидаров, Теодосиев – Богданов, Теофилов – Боголюбов, Стефанов – Венцеславов, Царев – Василев*.

Не калка, а старинна заемка от гръц. *παπάς* е бълг. *поп* ‘свещеник’ в *Попов* с турски референт *Папазов* и арменски *Папазян*. Тази взаимовръзка дава повод да се споменат други случаи на арменски паралели сред българските фамилни имена от ориенталски произход: *Берберов – Берберян, Бояджиев – Бояджиян, Бюлбюлев – Бюлбюлян, Каров – Гаров, Коджов – Коджаян, Куюмджиев – Куюмджиян, Муратов/Мурадов – Мурадян, Саркизов – Саркизян/Саркисян, Терзиев – Терзиян, Тютюнджиев – Тютюнджиян, Халваджиев – Халваджиян, Хекимов – Хекимян*.

Не така разпознаваема е идентичността на равнище алонимия при няколко староеврейски и гръцки по произход имена от църковния календар: *Агопян/Агопов – Яков, Бедроян/Петросян – Петров, Богосян – Павлов, Каприелов – Гаврилов, Кеворкян – Георгиев, Киркорян/Киркоров/Крикоров – Григоров, Ованесян – Иванов, Пилибосян – Филипов, Томасян – Томов* (арамейско по потекло име със семантичен референт *Близнаков/Близнашки*). Старозаветни имена с двойко (турско-арабско и гръцко-староеврейско) звучене са *Ибрахимов – Аврамов* (от стевр. *abrāhām* ‘баща на множеството, на многото потомци’), *Исмаилов – Самуилов* (от стевр. *šemī’el* ‘измолен от Бога’), *Юсуфов – Йосифов* (от стевр. *jōsēph* ‘Бог добавя’). Частен, но показателен случай представят ойконимните двойки *Измиров – Смирнов, Измирлиев – Смирненски*.

Въз основа на данните от речниците на Ст. Илчев и Й. Заимов в Гугъл и във все по-рядко срещания се телефонен указател на град София бяха съпоставени чужди фамилни имена с налични техни домашни еквиваленти в български. За да проличат мотивите при възникването им, тематично бяха представени някои открояващи се антропонимни групи. В духа на настоящия обзор авторът възнамерява да предприеме съставянето на лексикон, който да обхване в далеч по-компактен вид максимален брой референти. Посредством добавянето на пълен регистър на установените български съответствия ще се получава обратна връзка и отговор на въпроса дали и с кои формално и семантично завоалирани чужди имена те кореспондират. В концептуално отношение едно такова пособие, в което етимологичната справка трябва да присъства като задължителен компонент, ще разкрива значението на чуждото име не чрез дефиниция, а чрез семантичната еквивалентност на референтите. Освен това то ще позволява преценка за практическата и стилистичната пригодност на българския еквивалент, респ. за архаичността на чуждия прототип. С негова помощ най-вече ще се проверява в какъв обем се е развила синонимията в рамките както на чуждите прототипи, така и на българските им съответствия. В опростен

вид структурата на лемите в основния корпус на пособието и в регистъра към него би изглеждала така:

Главев (база бълг. *глава*) // *Кефалов* (база гръц. κεφάλας ‘главест или твърдоглав човек’) // *Башев* (база тур. *baş* ‘глава; главен’).

Глухов / Глушков (база бълг. *глух*) // *Кашукеев* (база циг. *кашукея* ‘глух’).

Големанов (база бълг. *голям*) // *Коджаманов* (база тур. *kocaman* ‘грамаден’).

Гърбов / Гръбчев (база бълг. *гръб*) // *Камбуров* (база тур. *kambur* ‘гърбица; гърбав’)

.....
Камбуров → *Гърбов/Гръбчев*

Кашукеев → *Глухов / Глушков*

Кефалов → *Главев / Главов*

Коджаманов → *Големанов*
.....

Един такъв лингвокултурен справочник несъмнено ще спомогне за по-добра прегледност и по-прецизно вникване в своеобразната синонимика на традиционните български фамилни имена.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Заимов 1988: *Заимов, Й.* Български именник. Първа част: Лични имена у българите от VI до XX век. Втора част: Фамилни имена от чужд произход. София. Издателство на БАН. [Zaimov 1988: *Zaimov, Y.* Balgarski imennik. Parva chast: Lichni imena u balgarite ot VI do XX vek. Vtora chast: Familni imena ot chuzhd proizvod. Sofia. Izdatelstvo na BAN.]

Илчев 1969: *Илчев, Ст.* Речник на личните и фамилни имена у българите. София. Издателство на БАН (преиздаден 2012, Изток-Запад). [Ilchev 1969: *Ilchev, St.* Rechnik na lichnite i familni imena u balgarite. Sofia. Izdatelstvo na BAN (reprint 2012, Iztok-Zapad).]

Ковачев 1987: *Ковачев, Н. П.* Честотно-тълковен речник на личните имена у българите. София. ДИ „Д-р Петър Берон“. [Kovachev 1987: *Kovachev, N. P.* Chestotno-talkoven rechnik na lichnite imena u balgarite. Sofia. DI „D-r Petar Beron“.]

Парашкевов 2015: *Парашкевов, Б.* Българска транскрипция на немски имена. София. Изток-Запад. [Parashkevov 2015: *Parashkevov, B.* Balgarska transkriptsiya na nemski imena. Sofia. Iztok-Zapad.]

Парашкевов 2016: *Парашкевов, Б.* Семантично успоредяване на немски и български фамилни имена. – В: За словото – нови търсения и подходи. Юбилеен сборник в чест на чл.-кор. проф. д.ф.н. Емилия Пернишка. София. Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“. 323–331. [Parashkevov 2016: *Parashkevov, B.* Semantichno usporedyavane na nemski i balgarski familni imena. – In: *Za slovoto – novi tarseniya i podhodi. Yubileen sbornik v chest na chl.-kor. prof. d.f.n. Emilia Pernishka.* Sofia. Izdatelstvo na BAN „Prof. Marin Drinov“. 323–331.]

Янев, Чобанов 2005: Янев, Б., Чобанов И. Фамилните имена на българите, свързани със земеделието и животновъдството. – В: Лингвистични дискурси. Юбилеен сборник в чест на 70-годишнината на проф. д.ф.н. Стефана Димитрова. Научни трудове, т. 43, кн. 1, сб. А, Филология. ПУ „Паисий Хилендарски“. Филологически факултет. [Yanev, Chobanov 2005: *Yanev, B., Chobanov I. Familnite imena na balgarite, svarzani sas zemedeliето i zivotnovadstvoto.* – In: *Lingvistichni diskursi. Yubileen sbornik v chest na 70-godishninata na prof. d.f.n. Stefana Dimitrova. Nauchni trudove, t. 43, kn. 1, sb. A, Filologiya. PU „Paisiy Hilenendarski“.* Filologicheski fakultet.]

Янев, Чобанов 2014: Янев Б., Чобанов И. Българо-турски лексикални паралели с оглед на фамилните имена у българите, мотивирани от названия на занаяти – В: България и Турция на межкултурния кръстопът: език, история, литература. Пловдив. [Yanev, Chobanov 2014: *Yanev B., Chobanov I. Balgaroturski leksikalni paraleli s ogled na familnite imena u balgarite, motivirani ot nazvaniya na zanayati* – In: *Bulgaria i Turtsia na mezhdukulturniya krastopat: ezik, istoriya, literatura.* Plovdiv.]

✉ Проф. д-р Борис Парашкевов
Катедра по германистика и скандинавистика
Факултет по класически и нови филологии
СУ „Св. Климент Охридски“
бул. „Цар Освободител“ 15, 1504 София, България

✉ Prof. Boris Parashkevov, PhD
Department for German and Scandinavian Studies
Faculty of Classical and Modern Philology
Sofia University „St. Kliment Ohridski“
15 Tsar Osvoboditel Blvd, 1504 Sofia, Bulgaria